

# Dr. Jan Bleuland, man van de Verlichting

44

Tidings 2020

*Jean-Philippe van der Zwaluw*

**Aangezien Gouda geen universiteit of hogeschool had, waren Gouwenaars met wetenschappelijke ambities altijd genoopt hun heil in steden als Leiden, Utrecht en Harderwijk te zoeken. Een van hen bracht het daar tot geneesheer, vroedmeester, onderzoeker, hoogleraar en rector magnificus wiens kwalitatief hoogstaande anatomische preparaten grote bekendheid genoten: prof. dr. Jan Bleuland (1756-1838). De basis voor deze mooie carrière werd in Gouda gelegd. Hier was hij ruim tien jaar stadsarts, schreef hij zijn origineelste boeken en artikelen en perfectioneerde hij zijn prepareertechnieken. Maar zijn geboortestad was tevens de plaats waar hij in zijn jeugd een voor zijn verdere leven en carrière cruciale gebeurtenis meemaakte.**

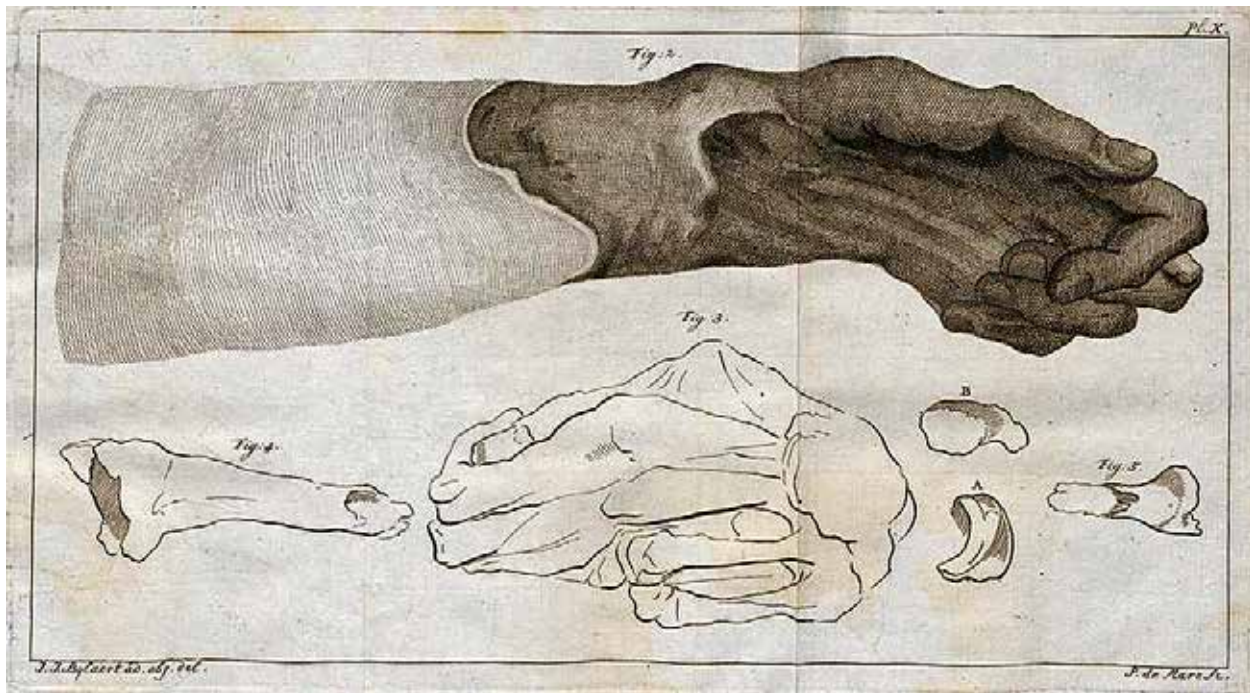
Jan Bleuland ontwikkelt zich al in Gouda tot een man van de Verlichting, en dan met name van het empirisme: niet de rede maar de waarneming ligt ten grondslag aan ware kennis. Zoekend naar kennis en schoonheid wordt hij al jong een liefhebber van natuurwetenschap en kunst. Dit artikel biedt overigens geen biografische schets, want deze is reeds te vinden in twee eerdere publicaties van

Die Goude, van resp. J.H. Meter<sup>1</sup> en dr. J.G.W.F. Bik,<sup>2</sup> waarnaar ik voor nadere gegevens over Bleulands privéleven, opleiding en carrière gaarne verwijs. Ook de artikelen van P.J.I. de Fremerij en dr. Ö Bánki (zie voetnoten) bevatten veel biografische informatie. In dit artikel zullen met name zijn Goudse jaren (1780-1791) centraal staan, alsmede de invloed die zijn stadgenoten op zijn ontwikkeling tot gevierd medicus-hoogleraar hebben gehad.

Die invloed begint al vroeg. Zijn oom, de Goudse stads-, heel- en vroedmeester dr. Cornelis Bleuland, lijkt hem te hebben aangemoedigd geneeskunde te studeren.<sup>3</sup> Jan doorloopt in Gouda met goed gevolg de Latijnse school.<sup>4</sup> Na een apothekersstage in Amsterdam komen zijn Leidse studiejaren (1774-1780), waarbij oom Cornelis hem waar mogelijk een handje toesteeckt. De jonge student raakt dankzij zijn Leidse hoogleraren vertrouwd met ontleedkunde, fysiologie en anatomische preparaten, waarvan hij later altijd het nut voor de me-



*Het pand De Winthondt aan de Hoge Gouwe 47, waar Jan Bleuland op 20 juli 1756 werd geboren en na zijn afstuderen een half jaar praktijk had (foto Nico J.Boerboom)*



De afgestorven arm van Gouwenaar Cornelis Kleynenburg, getekend door Joannes Jacobus Bijlaart (1734–1809). (Uit: *Genees- Natuur- en Huishoudkundig Kabinet*, 1781)

1. J.H. Meter, 'Prof. dr. J. Bleuland, een vermaard Gouds medicus uit de laatste helft der 18de eeuw'. In *Zesde verzameling bijdragen van de Oudheidkundige Kring "Die Goude"*, Gouda, 1949, 129-137.

2. Dr. J.G.W.F. Bik, 'Doctor Jan Bleuland – Hoogleraar te Harderwijk en Utrecht 1756-1838'. In *Tidings van Die Goude*, editie 1989-3, 57-64. Hoewel veel gegevens uit dit artikel ook in dat van J.H. Meter staan, vinden we diens naam niet terug bij de geraadpleegde literatuur. Dit gegeven bracht M. Witte van Leeuwen er kort na de publicatie toe een kritische reactie op te stellen, zie *Tidings* 1990-1, ([diegoude.nl/wp-content/uploads/2016/03/Tidings-1990-1.pdf](http://diegoude.nl/wp-content/uploads/2016/03/Tidings-1990-1.pdf)) 11-12.

3. Meter, 129.

4. Zie dr. Ö Bánki, *Jan Bleuland 20 juli 1756 – 8 november 1838*. Overdruk uit het Avondblad van de NRC van 9 nov. 1938, 4.

5. Bik, 57-58.

6. E.C. van der Knaap in *Prof. dr. Jan Bleuland (1756-1838) en het Museum Bleulandinum*. Doctoraalscriptie Geschiedenis en Wijsbegeerte van de Wiskunde en Natuurwetenschappen. Universiteit Utrecht, 2001, 5.

7. Aldus de titelpagina van *Specimen academicum inaugurale de Difficili aut impedita alimenterum depulsione [...]*. Theodorus Haak en Jacobus Douzy, Leiden, 1780.

dische studie zal benadrukken.<sup>5</sup> Dankzij oom Cornelis en diens patiënten doet hij echter in Gouda zijn eerste praktijkkennis op die zijn interesse om niet te zeggen fascinatie voor het menselijk lichaam voedt. Cornelis komt als arts-chirurgijn uiteenlopende ziektebeelden en lichamelijke afwijkingen tegen en deelt deze gevallen met zijn neef als deze op bezoek komt. Jan Bleuland beseft al snel dat hij zowel zieke als gezonde lichamen moet bestuderen als hij de ziekteprocessen wil begrijpen en tot een goede diagnose en behandeling wil komen.<sup>6</sup>

### Cornelis Kleynenburg

Jans eerste publicatie, nog vóór het proefschrift waarmee hij op 21 juni 1780<sup>7</sup> zijn doctorsbul behaalt (zie bijgaand overzicht van zijn 'Goudse' publicaties), getuigt daarvan. In een met nauwkeurige anatomische tekeningen geïllustreerd artikel beschrijft hij het ziektebeeld van



Voorbeelden van preparaten die Bleuland maakte (collectie Universiteitsmuseum Utrecht)

de bij aanvang van zijn kwaal 69-jarige Gouwenaar Cornelis Kleynenburg. Voor het maken van de afbeeldingen doet hij een beroep op de ervaren Leidse tekenaar Joannes Jacobus Bijlaart (1734-1809). Kleynenburgs arm was geleidelijk afgestorven als gevolg van een door gangreen of necrose afgesneden bloedtoevoer. Bleuland geeft aan dat zijn oom de man heeft behandeld, ‘welke mij gelegenheid heeft gegeven om den Lijder meermaalen te zien en de volgende historie van dit geval uit deszelfs mond op te maaken’.<sup>8</sup> Deze historie bestrijkt de periode van herfst 1777 tot medio 1779 en eindigt ermee dat hand en onderarm inclusief beenderen in enkele weken spontaan loskomen, zonder pijn en met gering bloedverlies, en dat de stomp vanzelf dichtgroeit.<sup>9</sup>

Bleuland geeft een toelichting bij de anatomische tekeningen die zijn artikel illustreren. Bij zijn beschrijving van ‘den vuist met de na- en voor-hand gelijk dezelve

zig bevondt na dat hij hier in de geleeding was afgevalen’ meldt hij haast tussen neus en lippen door dat hij deze droog bewaart. In feite is hij al in 1774, zijn eerste studiejaar, met het vervaardigen van anatomische preparaten begonnen.<sup>10</sup> De Goudse student neemt in deze eerste publicatie nog genoegen met zwart-wit maar zal er bij latere publicaties op letten dat zijn illustraties in natuurlijke kleuren worden afgedrukt. Hij is een man van de (natuur)wetenschappelijke stroming binnen de Verlichting voor wie alles begint met accurate waarneming. Daarom hecht hij sterk aan een natuurgetrouwe weergave van lichaamsdelen, weefsels en vatenstelsels. Hij beschrijft tot in detail verkleuringen van ledematen, spieren, organen en andere lichaamsdelen tijdens ziekteprocessen. Zijn illustrators en drukkers dienen daarom een kleurrijke, authentieke weergave van het desbetreffende lichaamsdeel te vervaardigen.

Voor zijn proefschrift, dat over slikproblemen gaat, beschrijft hij de anamnese (ziektegeschiedenis) van patiënten die zijn getroffen door dysphagia oftewel kwalen aan de slokdarm. Dit type kwaal komt dan vaker voor dan in de periode daarvoor.<sup>11</sup> Ook verricht hij voor dit promotieonderzoek sectie op drie aan slikproblemen overleden patiënten. De tekeningen laat hij opnieuw door Bijlaart maken, waarna graveur Robert Muys (1742-1825) ze bewerkt tot koperplaten voor het drukwerk. Hoewel het om Leidenaars gaat, heeft zijn betoog toch een Gouds en zelfs zeer persoonlijk tintje. Bleuland doet in zijn proefschrift namelijk een intieme ontboezeming als hij verhaalt hoe hij aan het sterfbed van zijn broer<sup>12</sup>, overleden aan roodvonk, een pijnlijke ontsteking aan zijn keel en slokdarm had opgelopen, met koorts en ijlaanvalen, ‘terwijl ik intusschen geheel buiten staat was om de pooging zelfs van doorzwelging (= doorslikken van voedsel) te kunnen volbrengen’.<sup>13</sup> Deze ontsteking was na verloop van tijd een zweer geworden, en pas nadat deze was opengebarsten en hij veel etter had opgegeven, had zijn slokdarm zich langzaam weer kunnen herstellen.

8. Zie J. Bleuland, ‘Waarneming wegens een arm, die, zonder eenige blijkbaare oorzaak voor een gedeelte verstorven zijnde, door de natuur alleen wierdt afgescheiden [...]’. In *Genees-, Natuur- en Huishoud-kundig Kabinet, Tweede deel*, Verhandelingen, 123. J. Voegen van Engelen, Leiden, 1781, 123.

9. *Ibidem*, 123-129.

10. Aldus Van der Knaap, 13.

11. De Hollandse Maatschappij van Wetenschappen in Haarlem had dit in 1768 gesignaleerd en over deze kwestie een prijsvraag uitgeschreven, zie R.E. Verwaal in *Sane and Morbid Anatomy – The Studies and Specimens of Professor Jan Bleuland*, 26. Masterscriptie voor het Descartes Centre, Utrecht University. Utrecht, 2010.

12. Dit moet zijn jongere broer Eldert Bleuland (1762-1769) zijn geweest, overleden aan de Hoge Gouwe 47 (‘de Winthondt’), zie <https://gw.geneanet.org/pomdedwilde?lang=en&p=jasper&n=bleuland>.

13. J. Bleuland, ‘Over de moeielijke of volkoomen belette doorzwelging met verscheiden aanmerkelijke voorbeelden opgehelderd en aangetoond’. In *Genees-, Natuur- en Huishoud-kundig Kabinet, Tweede deel*, Verhandelingen, 219-220. J. Voegen van Engelen, Leiden, 1781.

14. Verwaal, 21.



Een portret dat de Utrechtse schilder Pieter Christoffel Wonder van prof. dr. Jan Bleuland maakte (collectie Universiteitsmuseum Utrecht)

## Zinkingskoorts

Zeer waarschijnlijk heeft deze ervaring hem mede in de richting van de geneeskunde geduwd. En hij zal als student nog beter hebben beseft hoe zijn leven reeds op 13-jarige leeftijd beëindigd had kunnen zijn. Zowel in de geschriften van binnen- en buitenlandse geneesheren als in de praktijk van zijn hoogleraren komt hij gevallen tegen die minder goed zijn afgelopen. Hoe dan ook, hij heeft dus in elk geval een persoonlijk motief als hij de ernstige slikproblemen als onderwerp voor zijn proefschrift kiest. Zijn hele beroepsmatige leven zal hij vervolgens een fascinatie voor het spijsverteringsstelsel (van slokdarm via maag en twaalfvingerige darm tot dunne, dikke en endeldarm) en de doorstroming in het menselijk lichaam (bloed- en lymfevaten) hebben. Hij krijgt in Gouda ook menig patiënt met slokdarmproblemen te behandelen.<sup>14</sup> Hierdoor zal hij zich ook ontwikkelen tot een specialist op genoemde terreinen. Tijdens zijn jaren

in Gouda komt dit al tot uitdrukking in zijn geschriften (zie het overzicht). Deze boeken worden in Leiden en Utrecht gedrukt en in alle steden in de Republiek verkocht, in Gouda door stadsdrukker en boekhandelaar Wouter Verblauw.<sup>15</sup>

Na zijn promotie begint hij in zijn ouderlijk huis aan de Hoge Gouwe 47 een artspraktijk. Ruim een half jaar later, op 9 januari 1781, wordt hij als stadsgeneesheer aangesteld, een publieke functie waarvoor hij de eerste tijd niet eens een inkomen ontvangt.<sup>16</sup> Desondanks koopt hij anderhalf jaar later, we schrijven begin juni 1782, het pand Westhaven 44, bekend als de ‘Arke Noach’, voor 3.200 gulden van Johan Jansz Boers.<sup>17</sup> Meteen na de aankoop dient hij een verzoek bij het stadsbestuur in om een vaste ‘bonte’ brug te mogen bouwen over het water dat zijn ‘huys en erve’ scheidt van de Peperstraat. Dit doet hij om de toegankelijkheid van zijn praktijk voor zijn patiënten te verbeteren. Zijn verzoek wordt op 17 juni door de vroedschap en op 2 juli door de burgemeesters ingewilligd, nadat de fabrieksmeesters en de commissarissen van het lokale waterschap zijn geraadpleegd. Wel dient hij bij de aanleg rekening te houden met een minimale hoogte en breedte van zijn brug omdat schepjes deze moeten kunnen passeren.<sup>18</sup>

Eveneens in juni 1782 breekt in Haarlem een catarrale ziekte uit die als eerste in Rusland was opgedoken en sindsdien grote delen van Noord-Europa had bereikt, en die door de lokale stadsartsen als epidemische zinkingskoorts wordt betiteld. Deze wordt reeds enkele dagen daarna gevolgd door een reeks gevallen van pleuris [= longvliesontsteking] waarvan sommige een dodelijke afloop kennen.<sup>19</sup> In Gouda valt de situatie wel mee, volgens onze stadsarts.

‘Van Gouda schryft ons de Heer Bleuland, dat aldaar de gansche maand *Juny* eene algemeene *Catarrhale* Ziekte geheerscht heeft, doch zonder eenige kwaade gevolgen, blykens het gewoone getal der dooden. Uit alle de omstandigheden blykt het, dat de Ziekte aldaar gebleeven is eene *Febris Catarrhalis benigna*, waarvan echter veele *sterk hoestten en pyn op de borst hadden*: het welk dan ook naar onze gedachten de reden zal geweest zyn, dat ’er veele Aderlaatingen, zoo als Zyn Ed. schryft, gedaan



Het pand Westhaven 44, ooit ‘de Arke Noach’, waar stadsarts dr. Jan Bleuland zo’n tien jaar woonde met zijn gezin en anatomische preparaten vervaardigde en bewaarde (foto Nico J.Boerboom)

zyn, terwyl verder eenige *Pharmaca resolventia* de Geneezing beslooten.<sup>20</sup>

Anders gezegd: het was een vrij onschuldige uitbraak van goedaardige kinkhoest en/of griep die met aderlatingen en medicijnen is opgelost.

### Stadsarts

In deze jaren heeft Bleuland een drukke taak als stadsarts. Hij krijgt de verantwoordelijkheid over het eerste en tweede kwartier en de daarbij horende delen van de buitenwijken, het Catharina Gasthuis, het Oude Vrouwenhuis, het Proveniershuis en het Tuchthuis.<sup>21</sup> Daarnaast zal hij nog enkele jaren overman van het chirurgijngilde en librijmeester zijn. Zijn biografie en oud-leerling Pe-

trus Johannes Isaac de Fremerij (1797-1855) schetst zijn inzet voor zijn Goudse patiënten twee jaar na Bleulands overlijden.

'In zijnen omgang met zieken was hij steeds geduldig, minzaam en menschlievend; zoowel armen als rijken mogten op zijnen hulpvaardigen bijstand rekenen, wanneer of waar zij dien behoefden. Niet alleen zag men hem in de stad Gouda altijd zijnen lijdens bereidvaardig ter hulpe snellen, wanneer zijn bijstand verlangd werd; maar op uren afstands, op moeilijke en gevaarvolle wegen, en zelfs in het holste van den nacht, was hij steeds gereed der lijdende menschheid bijstand, troost en waar hij konde, herstelling en geluk toe te brengen: maakten winterregens of sneeuw de kleiwegen rondom Gouda voor rijtuigen ontoegankelijk, Bleuland zette zich onverdroten en onvermoeid te paard, en bragt op deze wijze halve en dikwijls geheele dagen door, in het getrouw volbrengen van zijn pligt.'<sup>22</sup>

Hoewel deze werkzaamheden het leeuwendeel van zijn tijd vragen, vindt hij toch tijd en gelegenheid voor het verrichten van fundamenteel onderzoek, door ontleding van dode lichamen van gezonde en zieke mensen en kadavers van gestorven dan wel speciaal daartoe gedode dieren.

15. Zie *Leydse courant*, 2 november 1789, 2, en *Amsterdamse courant* d.d. 29 december 1789, 2.

16. *Bik*, 57.

17. SAMH, collectie Gouda, ac. 59, inv.nr. 140, fol. 14.

18. *Ibidem*, ac. 1, inv.nr. 216, fol. 224-225.

19. Voor een volledige beschrijving van het ziekteverloop aldaar en in andere steden, zie *Beschrijving van de Epidemische Zinkingskoorts en derzelver gevolgen, welke in de maand Juny 1782 te Haarlem geregeerd heeft, door de Stads-Doctoren aldaar*. C.H. Bohn en Zoon, Haarlem, 1782.

20. *Ibidem*, 78.

21. Volgens dr. J. Schouten in *Wie waren zij? Een reeks van Goudse mannen en vrouwen, die men niet mag vergeten*, 145-149. Repro-Holland, Alphen aan den Rijn, 1980.

22. P.J.I. de Fremerij, *Herinneringen aan het leven en de werkzaamheden van Jan Bleuland*, 12-13. Hogeschool Utrecht, Utrecht, 1840. Overgenomen uit de *Utrechtse Studentenalmanak voor 1840*, 117-160.

23. Zie dr. Ö Bánki, *Jan Bleuland 20 juli 1756 – 8 november 1838*. Overdruk uit het Avondblad van de NRC van 9 nov. 1938, 7.

ICON HEPATIS FOETUS  
OCTIMESTRIS, QUAM,  
IMPLETIS  
VASCULIS ARTERIOSIS,  
NATURALI COLORE EXPRESSAM  
E D I D I T  
J. B L E U L A N D

*Medicus Gaudanus, Societati Literatæ  
Rbeno-Trajectinæ Provinciali, & Phy-  
sico-Medicæ Hagane adscriptus.*



TRAJECTI AD RHENUM,  
APUD E. WILD, & J. ALTHEER  
MDCCLXXXIX.

De titelpagina van het boekje over het bloedvatenstelsel in de 8-maandse foetus dat Bleuland in 1789 met gekleurde illustraties liet verschijnen

Waar andere Goudse aanhangers van de Verlichting zich op politiek-bestuurlijke hervormingen richten en geleidelijk in het kamp van de patriotten – en daarmee van het grote politieke conflict van die jaren – belanden, blijft hij de apolitieke medicus-onderzoeker die via experimenten (met vaak innovatieve injecteertechnieken) en observaties tracht de anatomie van het menselijk lichaam te doorgronden.<sup>23</sup> In zijn huis aan de Westhaven spuit hij lymfe- en bloedvaten in met gekleurde vloeistoffen omdat hij wil doorgronden hoe zij de organen voeden en vervaardigt hij anatomische preparaten. Zijn prepareertechniek is nog steeds deels een raadsel. Hij gebruikt onder meer kwik en verschillende soorten was. Origineel is zijn methode om voor zijn preparaten mengvloeistoffen te gebruiken bestaand uit twee vloeistoffen van verschillende kleur en viscositeit. Hiermee kan hij bijvoorbeeld tegelijkertijd reguliere bloedvaten rood en

haarvaatjes wit laten opkleuren. De samenstelling van al zijn verschillende – naar het resultaat te oordelen zeer goed conserverende – mengsels is nog altijd deels onbekend.<sup>24</sup> Het menselijk lichaam (en delen daarvan), dieren en ‘objecten van ziektekundige waarnemingen’ zullen na 35 jaar elk voor ongeveer een derde in zijn collectie preparaten aanwezig zijn.<sup>25</sup> Aangezien Jan in tegenstelling tot vader Jasper en broer Jacob in de twist tussen patriotten en prinsgezinden geen stelling betreft en zich sec op zijn taken als geneesheer en onderzoeker richt, zal hij zijn werk ook na de Pruisische inval in september 1787 rustig kunnen voortzetten.

Zowel bij de uitoefening van zijn dokterspraktijk als voor zijn onderzoek onderhoudt Bleuland in zijn Goudse jaren, ver van zijn geliefde Leidse universiteit, een intensieve correspondentie met zijn vroegere hoogleraren, met name Van Doeveren, Hahn en Oosterdijk.<sup>26</sup> In enkele jaren wordt hij een echte Goudse notabele, wat blijkt uit zijn aankoop van een ooftuin [= perceel met fruitbomen] aan de Fluwelensingel en een koetshuis met stal aan de Vest in mei 1787.<sup>27</sup> Hij zou geen man van de Verlichting zijn als hij niet tevens zou meegaan met de jongste ontwikkelingen op zijn vakgebied. Zo vraagt en krijgt hij, op 10 februari 1789, van de Goudse magistraat toestemming om zelf zijn beide dochters<sup>28</sup> in te enten tegen de pokken, een ziekte die dat jaar vooral kinderen treft en die op dat moment in enkele andere steden in de Republiek reeds is uitgebroken.<sup>29</sup> Later dat jaar zal hij kinderen van collega's uit omliggende plaatsen inenten terwijl zijn collega Jan van Breda dit bij enkele tientallen jeugdige en volwassen Gouwenaars doet.<sup>30</sup>

Bleulands onderzoeken resulteren in een vijftal boeken (zie overzicht), alle in het Latijn. Deze trekken nationaal en internationaal de aandacht, niet alleen door hun tekstuele inhoud maar ook door hun in meerkleurendruk uitgevoerde, gedetailleerde, levensechte illustraties. Sommige daarvan worden verzorgd door schilder Jan Kobbell (1779-1814) en tekenaar Martinus van der Jagt (1747-1805). Bleuland is de enige medicus die in deze tijd zijn teksten met zulke illustraties van hoge kwaliteit verlicht, en dat valt op.<sup>31</sup> Voor onze medicus-anatoom gaat het bij de vervaardiging van zijn preparaten en de natuurge-



*Jan Bleuland had een grote collectie preparaten, zoals hier van een bloedvat in de liesstreek waarvan de lymfevaten met kwik zijn opgespo-  
ten (collectie Universiteitsmuseum Utrecht)*

trouwe uitbeelding ervan niet alleen om de verwerving van kennis over het menselijk lichaam, hij betoont zich hiermee ook een liefhebber van kunst.<sup>32</sup> Zijn publicaties worden omwille van zijn vaak originele waarnemingen, maar zeker ook vanwege de bijzondere illustraties op lovende kritieken onthaald.<sup>33</sup> Zij bezorgen hem de bekendheid die hem mede zal helpen de volgende stappen in zijn carrière te zetten – in 1791 naar Harderwijk en in 1795 naar Utrecht.

## Blijvende band

In september 1791 krijgt dr. Jan Bleuland de kans zijn functie als Gouds stadsarts te verruilen voor een werkring die meer bij zijn wetenschappelijke aspiraties past als de Geldersche Universiteit in Harderwijk hem aan-

stelt als hoogleraar anatomie. Toch aarzelt hij, nog niet geheel overtuigd van zijn eigen capaciteiten en gehecht zijnde aan zijn ouders, zijn jeugdvrienden en zijn patiënten.<sup>34</sup> Bik geeft in zijn artikel aan hoe de beroemde anatoom ook zeker geen eerste keus was.<sup>35</sup> Het feit dat hij pas na negen maanden in beeld komt bij het universiteitsbestuur, heeft ook in Gouda gevolgen. Daar hij geen aanstelling verwacht, koopt hij in juli 1791 van Marcellus Bisdom van Vliet nog een woning aan de Oosthaven voor ruim 5.800 gulden,<sup>36</sup> thans nummer 19. Drie maanden later, als hij bericht van zijn aanstelling in Harderwijk heeft gehad, verkoopt hij het pand alweer aan zijn collega dr. Marinus Imans, voor ruim 6.000 gulden.<sup>37</sup> Koetshuis, stal en oofttuin verruilen later van eigenaar. Zijn laatste ‘eigendomsband’ met Gouda verbreekt hij als hij in mei 1797 zijn huis aan de Westhaven voor ruim 5.500 gulden aan mr. Aalbrecht van den Kerckhoven overdoet.<sup>38</sup>

Na zijn vertrek uit Gouda zal dr. Jan Bleuland heel veel werk verrichten maar nauwelijks meer aan bijzonder onderzoek toekomen.<sup>39</sup> Hij zal vooral druk zijn met het lesgeven aan studenten, het ontleden van lijken, het vervaardigen van anatomische preparaten en het opleiden van opvolgers en assistenten. Werkzaamheden waarmee hij veel lof oogst en die hem onder meer zowel in Harderwijk als in Utrecht tot de functie van rector-magnificus voeren. Zijn publicaties beperken zich dan tot de oraties die hij uitspreekt bij aanvaarding dan wel neerlegging van zijn ambten, enkele anatomische werken die minder positief door de recensenten worden onthaald en zelf uitgegeven catalogi waarin hij zijn omvangrijke collectie preparaten beschrijft.<sup>40</sup>

Bleuland vergeet zijn geboortestad niet en bezoekt geregeld familie en vrienden. Ook Gouda vergeet zijn in brede kringen geliefde zoon niet. Zo draagt vroedmeester Nicolaas Grootendorst zijn boek over een zeer moeilijke bevalling aan hem op.<sup>41</sup> Vrienden en andere belangstellenden volgen op afstand de verrichtingen van hun oud-stadgenoot. Niet alleen via kranten en boeken die ze bij Verblaauw kunnen aanschaffen, maar zo’n dertig jaar na zijn vertrek ook dankzij een eveneens beroemde stadgenote. Pedagoge en schrijfster Anna Barbara van Meerten-Schilperoot laat haar reispersonages in *Reis*

24. Van der Knaap, 20-23.

25. Bánki (1938), 4.

26. De Fremerij, 10.

27. SAMH, collectie Gouda, ac. 59, inv.nr. 145, fol. 10v.

28. Afje (1783-1862) uit zijn eerste huwelijk met de Leidse Adriana Cornelia Cuypers (1759-1783), en Henriette Cornelia (1786-1850) uit zijn tweede huwelijk met de Goudse Catharina Blauw (1765-1846).

29. SAMH, collectie Gouda, ac. 1, inv.nr. 219, fol. 23v. Het gaat hier om de (kinder)pokken.

30. Zie dr. C.E. Daniëls, *De kinderpok-inenting in Nederland. Mee-rendeels naar onuitgegeven bescheiden bewerkt*, 39. C.G. van der Post, Amsterdam, 1875.

31. Zie Meter (1949), 133.

32. Verwaal, 17.

33. Zie *Algemene Vaderlandsche Letter-oefeningen [...]*, *Eerste Stuk voor 1791*, 160-161. A. van der Kroe en J. Yntema, Amsterdam, 1791.

34. De Fremerij, 22.

35. Bik, 60-61.

36. SAMH, collectie Gouda, ac. 59, inv.nr. 149, fol. 13v.

37. Ibidem, fol. 14v.

38. Ibidem, inv.nr. 155, fol. 8v.

39. Aldus dr. Ö. Bánki in *Het levenswerk van professor Jan Bleuland en zijn leerling en prosector Petrus Koning*, 6. Overdruk uit het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, Jaargang 83, 29 juli 1939.

40. Voor een overzicht, zie Van der Knaap (2001), 63.

41. Zie opdrachtpagina's van N. Grootendorst, *Beschrijving van eene langzaam voortgaande arbeid, en daarop gevolgde verlossing, van eene zeer wanschapen vrucht*. G.T. van Paddenburg en Zoon, Utrecht, 1800.



door het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg onder meer de Hogeschool van Utrecht bezoeken.

'Belangrijk is ook voor de Hoogeschool de aanwinst, welke zij verkregen heeft in het voortreffelijke kabinet van ontledkunde, door den geleerden Hoogleraar Bleuland niet alleen bijeengezameld, maar grotstendeels door hem zelve vervaardigd, en wiens sprekend en welgelijkend afbeeldsel, ten voeten uit, eene der zaalen versiert.

Behalve de zeer fraaije verzameling van voorwerpen uit het dieren- en delfstoffelijk Rijk, is dit kabinet vooral rijk in de keurigste praeparaten van alles, wat tot de ontledkunde van het menscheijk ligchaam behoort, en onder welke weder uitmunten de kunstigste en moeijelijkste inspuitingen, deels met blaauw en rood was, deels met kwik, van de inwendige deelen des menscheijken ligchaams, hetwelk alles met een geduld, met eene zorgvuldigheid bewerkt is, die dit kabinet, wat de ontledkundige voorwerpen betreft, naar het oordeel van alle deskundigen, een der belangrijkste in Europa maakt. De zeer vriendelijke jongeling [...] maakte ons onder anderen opmerkzaam op de zeer kunstige inspuitingen der lymphae of watervaten van het menscheijk ligchaam.<sup>42</sup>

### Verzamelingen

In 1826 gaat prof. dr. Jan Bleuland met emeritaat, waarna hij zich nog lang bezighoudt met zijn dan inderdaad vermaarde anatomische collectie. Deze is door koning Willem I in 1816 aangekocht, om te voorkomen dat zij naar het buitenland verdwijnt, en aan de Utrechtse Hogeschool geschonken. Bleuland zal de rest van zijn leven als bestuurder verbonden blijven aan het Museum Bleulandinum. Hij zal zich inspannen om zijn collectie in goede staat aan het nageslacht door te geven, opdat ook toekomstige generaties studenten baat van zijn jarenlange werk kunnen hebben. In zijn laatste levensjaar is hij tot weinig meer in staat en wordt hij regelmatig getroffen door toevallen.<sup>43</sup> Hij overlijdt op 8 november 1838, op 82-jarige leeftijd<sup>44</sup> en wordt begraven op begraafplaats Soestbergen in Utrecht.



De Utrechtse Courant van 12 november 1838 bericht over het overlijden van de beroemde oud-hoogleraar, verzamelaar en voormalig Gouds stadsarts

Behalve een unieke museale collectie anatomische preparaten, die in heel Europa bekend is en zo'n 2600 voorwerpen omvat, laat deze Gouwenaar ook nog eens 517 schilderijen, zo'n 1150 tekeningen en tal van prenten, cahiers, lithografieën en prentwerken na.<sup>45</sup> Vele zijn gemaakt door kunstenaars die ook zijn medische werken hebben geïllustreerd en voor wie hij een mecenas was. Als exponent van de Hollandse Verlichting was hij immers net zo goed een verzamelaar van kennis als bevorderaar van schone kunsten. Tussen natuurwetenschap en kunst bestaat in zijn tijd en mede dankzij zijn inzet voor de natuurgetrouwe reproducties van lichaamsde-

42. A.B. van Meerten-Schilperoort, *Reis door het Koninkrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg voor Jonge Lieden. Tweede deel*, 97-98. Schalekamp en Van de Grampel, Amsterdam, 1823.

43. Aldus de *Algemene Konst- en Letterbode voor het jaar 1838*. Vrijdag den 16den November, no. 52, 353-356. Wed. A. Loosjes Pz, Haarlem, 1838.

44. Zie *Utrechtse Studentenalmanak voor 1840*, 96.

45. Deze en onderstaande gegevens zijn ontleend aan *Catalogus van eene uitgebreide verzameling schilderijen [...], bijeenverzameld en nagelaten door den Heer Dr. Jan Bleuland*. Weduwe P. Muntendam en Zoon, Utrecht, 1839.

46. Aldus dr. R. van Luttervelt in 'Jan Hendrik Verheyen'. In *Maandblad voor de Beeldende Kunsten* 1947, no. 2, 33.

47. Meter, 135.

48. Zie *Utrechtsche courant* d.d. 30 september 1839, 3.

49. Van der Knaap, 1 en 50-55.

Titel	Onderwerp	Jaartal
Waarneming wegens een arm, die, zonder eenige blijkbaare oorzaak voor een gedeelte verstorven zijnde, door de natuur alleen wierdt afgescheiden, [...]	Droog gangreen of necrose door onvolgende bloedtoevoer	1780
<i>Proefschrift</i> : Difficili aut impedita alimentorum depulsione [...] of Over de moeilijke of volkoomen belette doorzwelging [...]	Slokdarm-/slikproblemen	1780
Beschrijving van de Catharrhale Ziekte die in Juny 1782 in Gouda geheerscht heeft (brief)	Plaatselijke epidemie van kinkhoest of griep	1782
Experimentum anatomicum, quo arteriolarum lymphaticarum existentia probabiliter adstruitur, [...]	Anatomische experimenten op het lymfevatenstelsel	1784
Observationes anatomico-medicae de sana et morbosa oesophagi structura	Anatomische observaties van gezonde en zieke slokdarmen	1785
Tractatus de difficili aut impedito alimentorum ex ventriculo in duodenum progressu, [...] of Verhandeling over den moeilyken of belemmerden doortogt der spyzen uit den maag in den twaalf vinger-darm, [...]	Spijsverteringsproblemen tussen maag en twaalfvingerige darm	1787
Icon hepatis foetus octimestris, quam, impletis vasculis arteriosis, [...]	Bloedvatenstelsel in de lever van een 8-maandse foetus	1789
Icon tunicae villosae intestini duodeni, juxta felicem vasculorum impletionum	Vatenstelsel in en rond de twaalfvingerige darm	1789

Overzicht 'Goudse' publicaties Jan Bleuland (1780-1791)

len een sterke band, ook omdat modernere (en snellere) reproductietechnieken zoals de fotografie nog niet hun intrede hebben gedaan.<sup>46</sup> In zijn collectie bevinden zich werken van onder meer Gerard Dou, Frans van Mieris, David Teniers, Isaac van Ostade, Paulus Potter, Rembrandt van Rijn, Jan Steen en Jacob van Ruisdael.

Tussen de tekeningen vinden we echter ook een afbeelding van de Goudse Sint-Janskerk en een "gezicht binnen de stad Gouda", beide gemaakt door Bleulands protegé Jan Hendrik Verheijen (1778-1846), en twee boerenwoningen getekend door Cornelis Borsteegh (1773-1834), stadstekenmeester van Gouda. De veiling van zijn kunstwerken, op 6 mei 1839, brengt meer dan 72.000 gulden op.<sup>47</sup> Ook zijn bureau en elektriseermachine, alsmede zijn boeken, koperprenten, instrumenten en anatomische voorwerpen in lijsten en glas worden geveild en raken verspreid.<sup>48</sup> Hierdoor hebben alleen zijn beroemde anatomische preparaten ons anno 2020 bereikt, zij het dat sinds 1838 meer dan de helft van de oorspronkelijke collectie verloren is gegaan.<sup>49</sup> Deze col-

lectie berust nu bij het Universiteitsmuseum Utrecht, het wetenschappelijke museum dat de historische collecties van de Utrechtse universiteit beheert.

Gouda eert zijn beroemde zoon met een Bleulandweg en een Bleulandpad, en voorheen tevens met een Bleulandziekenhuis (tegenwoordig Groene Hart Ziekenhuis).